

Dějiny Lublaně

Jak dokazují četné archeologické nálezy, oblast dnešního města byla osídlena už na konci neolitu. Osadníci si vybrali bažinaté místo v kotlině při řece Ljublanci, které mezi Rožnikem a Gradem vytvářelo přirozený „průsmyk“ (někdy se hovoří o bráně) mezi Panonií a severní Itálií či Balkánem a severní Evropou obecně. Původní obyvatelstvo bylo neznámého původu a kromě zemědělství a chování dobytka se zabývalo řemeslem či obchodem. Od doby bronzové se v povodí usazují Ilyrové a v době železné i Kelti.

V 1. st. n. l. zde Římané založili vojenský tábor, který se později přeměnil v klasickou římskou osadu s 5-6 tisíci obyvateli. V pramenech se označuje názvem Emona (později Iulia Emona), což podle soudu mnohých historiků mohl být název původní osady někdy z doby železné. Římané zde vybudovali charakteristickou pravoúhlou síť ulic, vodovod, kanalizaci a zděné domy vybavené „ústředním topením“ a také město obehnali mohutnou (6-8 metrovou) kamennou zdí, jejíž drobné pozůstatky jsou dodnes patrné v jižní část města („mirje“). Postupný úpadek západořímské říše znamenal i úpadek Emony, která byla několikrát vypálena a vypleněna nájezdy barbarů, např. Vizigótů, definitivně však až hunským náčelníkem Attilou r. 452. Obyvatelé města buď prchli před nájezdníky na Istrii nebo našli strategická útočiště na okolních kopcích.

Následuje temné období raného středověku, které nám poskytuje jen několik zmínek. Nejspíše v 2. pol. 6. st. se v Krajině usadili Slované, kteří navázali na starší římské a gótské osídlení osady a někdy v tomto období osadu nazvali Ljubljanou (v pramenech se poprvé objevuje latinizovaný slovanský název Luwigana až r. 1146, již o dva roky dříve známe germánskou podobu jména Laibach).

S nástupem Karla Velikého kon. 8. st. začala expanze franské říše na východ, přes Furlansko a Istrii až do Dolní Panonie. Dosud samosprávná slovanská knížectví byla Franky zrušena, přeměněna na marky a rozdělena na hrabství v čele s franskými hrabaty. Lublaň se stal centrem Posávské marky a tento stav trval až do kon. 9. st., kdy začala být ohrožována Maďary (kolem r. 900 ji vyplenili). Konsolidace poměrů nastala až po zastavení Maďarů na Lechu, kdy mohla být postupně osvobozená slovanská území včleňována do rámce římské říše. Území bylo poté spravováno Eppensteinskými vévody, kteří ovládali celou tzv. Velkou Karantánii. Na poč. 12. st. byli nahrazeni novou, avšak spřízněnou dynastií Spanheimů (Šponheimů), která se v pramenech objevuje právě ve spojení s lublaňským hradem jako hlavním střediskem Kraňska. Spanheimové r. 1269 vymřeli po meči a o jejich dědictví se rozpoutal boj, ze kterého nejlépe vyšel český král Přemysl Otakar II. Byl jmenován *vévodou korutanským, pánem Kraňska a Vindické marky*, ale nevládl v těchto vzdálených alpských oblastech přímo, nýbrž prostřednictvím místodržícího. Dlouho se však Přemysl z nově nabytých území neradoval, protože v Říši sílila opozice v čele s novým římským králem Rudolfem Habsburským, která českého krále donutila vydat zpět alpské země r. 1276. Porážkou na Moravském poli pak byly tyto državy pro českou stranu definitivně ztraceny. Rudolf je daroval r. 1282 jako říšská léna svým věrným goricko-tyrolským hrabatům, z nichž je nám znám Jindřich Korutanský. Po jeho smrti r. 1335 se stalo Kraňsko součástí Habsburského panství a zůstalo tak s krátkým Napoleonovým intermezem až do konce I. svět. války.

Pod vévodským hradem se vyvíjelo vlastní město ze tří předměstí, z nichž každé mělo svůj osobitý charakter. Nejstarší částí byl Stari trg, který obývali převážně řemeslníci. Naopak Mestni trg byl střediskem obchodu, postavena zde byla radnice a také byl jako první obehnán zdí. Stari trg byl obehnán zdmi až kolem r. 1300. Stejně tak Novi trg obývaný patriciátem, ale ve 13. st. také židy, kteří byli z města vyhnáni na konci středověku. Do Lublaně vedlo 5 bran, přičemž šestá spojovala Mestni trg s trgem Starim; oba břehy Ljubljanice spojovaly 2 mosty. Od poč. 13. st. získává Lublaň od vévodů četná privilegia,

později potvrzená Habsburky, a v pramenech se dovídáme i o vlastní samosprávě. Nejspíše došlo také k povýšení na město r. 1416. Podobně bylo založeno nebo chcete-li obnoveno r. 1461 biskupství a k dalšímu posílení autonomie došlo r. 1504, kdy město získalo právo volit si svého představeného.

Obyvatelé Lublaně se zabývali převážně řemeslem (sdružovali se do cechů) a obchodem. Právě v 15. st. se stalo město jedním z nejdůležitějších obchodních středisek habsburského panství. Střetávali se zde kupci z Říše, Španělska a dokonce jsou zmiňováni i angličtí a švédští kupci. Obchodní trasy směřovaly nejčastěji východně do Uher a Chorvatska a na západ k pobřežním městům ale i dále do nejnižnějších částí Itálie. Kromě komerčních aktivit se Lublaň čínila i v kulturní sféře, neboť se zde v pol. 15. st. proslavila sochařská dílna. K jejímu nejvýznamnějšímu dílu patří sochy Adama a Evy, které zdobí fasádu městské radnice a postava Piety na vnější straně dnešní katedrály.

Na poč. novověku docházelo v Kraňsku k sociálním nepokojům ze strany slovinských sedláků, kterým byly neustále zvyšovány pracovní povinnosti a peněžní dávky. Proto se r. 1515 sešlo v Lublani velké shromáždění selského svazu, aby se dohodlo na vyslání delegace k panovníkovi s prosbou o zmírnění současných poměrů. Značný ohlas zde našla německá reformace, zvláště v oblastech, kde byla vrchností katolická církev. Přes veškerý odpor a pronásledování byla 5ti tisícová Lublaň r. 1540 již téměř úplně protestantská a stala se tak kulturním centrem reformace slovinských zemí. Významným představitelem protestantismu byl Primož Trubar, lublaňský kanovník, který položil základy slovinského písemnictví vydáním prvních jazykově slovinských knih Katekizem a Abecedarij. Jeho nejvýznamnějšími následovníky byl Jurij Dalmatin, autor slovinského překladu Písma a Adam Bohorič, který se věnoval slovinské gramatice. K posílení významu Lublaně jako střediska kultury a učenosti došlo z iniciativy protestantů v 2. pol. 16. st. zakládáním nových škol, řemeslnických učilišť, zejména však založením latinské školy pro vzdělání duchovních a učitelů a postavením tiskárny a veřejné knihovny.

Dramatickou změnu do podoby města učinilo zemětřesení v r. 1511. Poničení velkého množství domů si vyžádalo rozsáhlou rekonstrukci, která se nesla v renesančním stylu. Zatímco středověké domy byly obráceny svou kratší částí do ulice a byly od ostatním domů odděleny, renesanční domy byly do ulice stavěny svou delší stranou, přiléhaly těsně k sobě a utvářely tak jednotnou fasádní linii. Renovováno muselo být i původní opevnění na ochranu města proti Turkům. Renesance neovlivnila jen lublaňskou architekturu, ale převážně sochařství a malířství (dílna Janeze Ljubljanskiho) získalo na poli umění vedoucí postavení.

Na konci 16. st. pozvali Habsburkové do města jezuity, aby zastavili protestantskou reformaci a upevnili katolické vyznání. Brzy byly uzavřeny protestantské školy a také přestaly být tištěny knihy. V důsledku protireformace muselo město opustit mnoho obyvatel nejrůznějšího sociálního postavení. S příchodem jezuitů se však v Lublani objevil i nový styl – baroko, který přetvářel renesanční vzhled města. Domy byly nastavovány o třetí patra, do ulice získávaly novou fasádu a do dvora se stavěly arkády a schodiště. Jezuité sídlili u kostela sv. Jakuba, sami však zakládali kostely po celém městě a jejich významným počinem bylo zejména založení Lycea, které mělo 4 části a které se svým charakterem podobalo univerzitě. Zájem o vědu, sílící v průběhu 2. pol. 17. st., se projevil rovněž zřízením akademie věd r. 1693 – Academia operosorum Labacensis a seminární knihovny. Vzápětí následovaly další akademie, věnující se např. italské hudbě či výtvarnému umění.

Lublaň stále více přitahovala cizí mistry (architektky, sochaře), kteří se kromě vlastní práce podíleli na vzdělávání slovinských umělců. V 18. st. byla postavena nová katedrála a radnice a jako perla barokního umění je označována slavná fontána tří kraňských řek od Francesca Robba z pol. 18. st. Hospodářský vzestup města je těsně svázán s existencí svobodného přístavu v Terstu, kdy Lublaň začala zakládat první manufaktury. V té době se

odhaduje počet obyvatel na více jak 9 tisíc.

V důsledku napoleonských válek docházelo na kon. 18 a na poč. 19. st. k významným územněsprávním změnám téměř v celé Evropě. Když postoupila francouzská vojska do Kraňska r. 1797, skoro třetina obyvatel opustila město. Po druhé se Napoleonova armáda objevila v této oblasti r. 1805, kdy fakticky obsadila jihoslovanské země spolu s Istrií a alpskými zeměmi. Po porážce Rakouska u Wagramu r. 1809 byl uzavřen schönbrunnský mír, který Rakousku tato území odnímal a vytvářel z nich tzv. Ilyrské provincie závislé na Francii. V čele těchto provincií stál generální guvernér (Marmont, Bertrand). Ohlasy idejí francouzské revoluce pozitivně přijímali představitelé rodícího se slovinského hnutí (např. Anton Tomaž Linhart nebo františkán, básník Valentin Vodnik, vydávající v Lublani noviny). V té době se zavádí slovinský jazyk do úředního jednání, do škol a kultury, také ve městě vzniká univerzita. Již v r. 1813, po katastrofické Napoleonově porážce v Rusku, obsadila rakouská armáda Ilyrské provincie a ty pak prakticky splynuly s habsburskou říší. Sjednocující jihoslovanské tendence přetrvávaly a panovník na ně reagoval r. 1816 vytvořením z bývalých Napoleonových provincií Království ilyrské s ústřední správou v Lublani. Zde se také konal třetí kongres Svaté aliance r. 1821 a dnes to dokládá název jednoho lublaňského náměstí - Kongresni trg. Celý projekt království nakonec ztroskotal sjednocením Chorvatska r. 1822 (zůstal však nadále v tituluře rakouského císaře).

V 1. pol. 19. st. došlo ke kulturnímu rozkvětu, o který se zasloužil největší slovinský básník France Prešeran a jeho kroužek, ale i portrétisté Matevž Langus, Mihael Stroj a v neposlední řadě i krajinář Anton Karinger. Díky stržení hradeb již před kon. 18. st. se mohla městská zástavba posunout mimo tradiční historické jádro. Architektonicky nedošlo k výrazným změnám, byla však postavena nábřeží a také původní dřevěné mosty byly nahrazeny novými konstrukcemi z kamene a oceli. Vliv průmyslové revoluce a rozvoj kapitalistického podnikání se obrazil v hospodářské prosperitě města. V Lublani se vedle starých manufaktur objevovaly první továrny vybavené stroji (tovární výrobu glazé rukavic zavedl Čech Jan Nepomuk Horák r. 1843), zavedeno bylo r. 1849 železniční spojení na trati Vídeň – Terst. Celkově žilo ve městě v pol. 19. st. již na 20 tisíc obyvatel.

Politickým úspěchem z revolučních let 1848-1849 se pro Slovincce stalo úřední uznání vlastní národnosti. Právě pro posilování slovinského národního vědomí a kulturního života vůbec se zřizovaly čítárny, z nichž největší byla v r. 1861 založena v Lublani. Vedle ní vznikla v 60. letech i Matice slovinská a Divadelní společnost. V Lublani v té době působili významní hudebníci - Joseph Haydn, Ludwig van Beethoven, Johannes Brahms, Nicolo Paganini, a v letech 1881-1882 Gustav Mahler. Obyvatelé města si mohli začít zvykat na výtobytky moderní civilizace, kterými se stala plynofikace domů a zřízení městského vodovodu r. 1890.

V r. 1895 byla Lublaň otřesena dalším silným zemětřesením, které postihlo většinu města. Radnice v čele se starostou Ivanem Hribarem naplánovala nutnou rekonstrukci Lublaně počítající s rozsáhlou výstavbou nových domů jak v tradičních historických slozích tak v moderním stylu secesním (např. na Miklošičevově cestě). Na obnově města se podíleli nejen domácí stavitelé, ale i rakouští a dokonce čeští architekti. Můžeme jmenovat Františka Škabrouta, který zvítězil v architektonické soutěži na postavení lublaňského národního domu v 90. letech. Druhou významnou osobností byl kraňský zemský inženýr Jan Hráský. Ten se podílel na postavení budovy někdejšího zemského sněmu (dnes sídlo univerzity) stejně jako zemského divadla (dnes opery), muzea, archivu a knihovny. Ve městě vyrůstaly další veřejné stavby, např. Muzeum kraňského vévodství, zvané Rudolfinum, gymnázium ve Vegově ulici, budova Filharmonie a také množství pomníků osobností slovinské kulturní a politické historie. Nemluvě již o stavbě nových ulic, zřizování městských parků a zavádění veřejného el. vedení, kanalizace a tramvajového provozu (1901).

Kon. I. svět. války se v Lublani ustanovila Národní rada, jako první národní

reprezentace Jihoslovanů, která se deklarovala jakou součást širšího Jihoslovanského národního výboru. 29. září 1918 bylo oznámeno přerušení veškerých státoprávních svazků s Uherským královstvím a Rakouským císařstvím a vytvoření suverénního Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů (SHS). O měsíc poději (1.12.) po přistoupení Černé Hory k SHS vzniklo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, ve kterém Lublaň nezůstala pouhým provinčním městem, ale slovinskou kulturní metropolí, kde byla ve 20. letech založena slovinská univerzita, národní galerie, množství muzeí a národní a univerzitní knihovna. Po válce město ekonomicky prosperovalo a díky tomu se měnil jeho charakter. Nedaleko parku Tivoli vznikala nová administrativní a obchodní centra. Jejich 4 a 5ti patrové budovy byly mnohem vyšší než cokoliv jiného, co bylo dosud ve městě postaveno. 80ti tisícová Lublaň na kon. 20. let potřebovala nutně nový urbanistický plán, který by počítal se zástavbou přilehlých předměstí. Umělecky se na architektonické vizáži města podepsal Jože Plečnik.

II. svět. válka se jihoslovanských zemí přímo dotkla až otevřením balkánské fronty. Nedlouho po německém náletu na Bělehrad začala v dubnu 1941 okupace Lublaně italskou armádou, aby z ní učinila ústředí 11. armádního sboru. Reakcí Slovinců bylo ustanovení Osvobozenecké fronty přímo ve městě, které se tak stalo centrem odporu (začal vysílat podzemní rozhlas, vydávaly se zde protifašistické tiskoviny a sabotovaly činy okupantů). Odpor byl tak silný, že v únoru 1942 okupanti uzavřeli město postavením 30 km dlouhého plotu z ostnatého drátu kolem celé Lublaně. Po kapitulaci Itálie r. 1943 tisíce obyvatel opustily město, aby se připojily k partyzánskému odboji. Konečně 9. května 1945 osvobodila Lublaň od německé správy Jugoslávská armáda. O půl roku později (29.11.) byla zrušena monarchie a vyhlášena Federativní lidová republika Jugoslávie, ve které bylo Slovinsko svazovou republikou.

Rapidní industrializace, rozvoj obchodu a turismu a dalších ekonomických odvětví znamenalo pro Lublaň hospodářskou vzpruhu. Město přitahovalo stále více a více lidí, takže není divu, že dnes je lublaňská populace 3 větší než před válkou. Obnovována byla infrastruktura, silnice, železnice, v r. 1961 se město dočkalo mezinárodního letiště. Univerzita byla rozšířena o nové budovy, vznikla lékařská klinika s vlastní lékařskou fakultou, ve městě se začaly konat nejrůznější mezinárodní kulturní události. Problémem zůstával jen tuhý režim Jugoslávie, který porušoval lidská práva. Proti tomu se ozvali studenti již v r. 1968 nejen v Lublani a veřejnost kon. 80. let. Sílily obecné tendence k demokratizaci Jugoslávie, avšak politická vedení svazových republik nebyla jednotná v dalším postupu. Na podzim 1989 se jugoslávská federace rozpadla a již o rok později po svobodných volbách ve Slovinsku vyhlášena svrchovanost a r. 1991 i nezávislost samostatné Slovinské republiky, jejímž hlavním městem se přirozeně stala Lublaň s 270 tisíci obyvateli (sčítání v r. 2001).

Drobná zajímavost závěrem: česko-slovinské přátelské vztahy dokládá spolková činnost. Podle Spolkového katastru Policejního ředitelství pražského magistrátu bylo v Praze v r. 1925 zaregistrováno české oddělení Slovinského alpského spolku v Lublani.

Šesták, Miroslav a kol.: Dějiny Jihoslovanských zemí, Praha, NLN 1998.

Veber, Václav: Dějiny Rakouska, Praha, NLN 2002.

Šumi, Nace: Ljubljana, Beograd, Jugoslovenska revija 1980.

Mihelič, Breda: Ljubljana City Guide, Ljubljana 1990.

Turistično informacijski portal Ljubljana <<http://www.ljubljana-tourism.si/> (24.4.2005)>